

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Gelkingestraat 39, Groningen
Status: BBP
Periode: september 2004
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel en H. Wierts.
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 11 april 2005

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING/ STRUCTUUR

Gelkingestraat 39 is een voormalig pakhuis op het achterste deel van het perceel van het pand Herestraat 54, dat wordt ontsloten via de gang tussen Gelkingestraat 39c-f en 41. Deze gang is hoogstwaarschijnlijk een oude of oorspronkelijke toegang tot dit pakhuis. Het gebouw ligt in het bouwblok dat wordt omsloten door de Gelkingestraat (oostzijde), het Hoogstraatje (noordzijde), Herestraat (westzijde) en Carolieweg (zuidzijde).

Het rechthoekige pand Gelkingestraat 39 bestaat uit oorspronkelijk drie bouwlagen met een steil zadeldak (oost-west-richting). Een éénlaags gebouw met plat dak vormt de verbinding met het pand Herestraat 54.

BOUWGESCHIEDENIS

Op grond van de aard van het metselwerk, het baksteenformaat¹, het gebruik van klezortjes in de hoeken van het gebouw, de zandstenen waterlijst in de oostgevel en de uitvoering van de vensters met zandstenen dorpels, kalven en lateien wordt het pand gedateerd in de 16de of 17de eeuw. Ook de versiering van de ontlastingsbogen boven de vensters op de eerste verdieping van de achtergevel past in deze periode. Op de gevelsteen in de oostgevel staat het jaartal 1557. Het is echter niet zeker of deze steen inderdaad bij dit pand behoort. Opmerkelijk in dit verband is het feit dat het pand niet staat afgebeeld op de kaart van Haubois (1643). Daarbij is het overigens wel de vraag of de bebouwing op de achterterreinen wel voldoende gedetailleerd is weergegeven om hieruit een conclusie te trekken. Over de verdere bouwgeschiedenis is weinig bekend. Op de kadastrale kaart van circa 1830 lijkt het gebouw niet meer bij Herestraat 54 te behoren. Het pand heeft immers een eigen kadastraal nummer.

¹ In de westgevel is het baksteenformaat: 28½-30½ x 14½-15 x 7½-8 cm, de tienlagenmaat: 88½ cm. In de oostgevel is het baksteenformaat: 28-29½ x 14-15 x 7-7½ cm, tienlagenmaat: 82½-83 cm.

Op een foto van circa 1900 zijn in de achtergevel diverse 19de-eeuwse deuren en 18de- of 19de-eeuwse ramen te zien, waaronder een groot zestienruitsschuifraam in het linker venster op de eerste verdieping.

In de jaren tachtig van de 20ste eeuw werd het pand gerenoveerd en ingericht tot studentenhuisvesting, hetgeen in samenhang met de panden Gelkingestraat 39cf, Gelkingestraat 41, Herestraat 52 (Hotel Willems)² en Herestraat 54 geschiedde. De splitsing van het voorliggende pand Herestraat 54 in een winkel en studentenhuisvesting vond plaats in 1986. Opdrachtgever voor deze verbouwingen was de Stichting Studenten Huisvesting. Het ontwerp was gemaakt door de 'Koöperatieve Architecten Werkplaats'. Tijdens de werkzaamheden ontstond brand in het pakhuis Gelkingestraat 39, waarbij alle vloeren, de kap en de beide topgevels verloren gingen.

BESCHRIJVING VOORHUIS

gevels

De oostgevel is een drielaags topgevel, geheel uitgevoerd in schoon metselwerk. De geveltop is vernieuwd na de brand van 1985, waarbij is gekozen voor afwijkend metselwerk. Het onderste deel van de gevel is deels origineel (28-29½ x 14-15 x 7-7½ cm, tienlagenmaat: 82½-83 cm). In de hoeken van de gevel zijn hoekverbanden met klezortjes zichtbaar. Ondanks de vernieuwing van de balklagen heeft men de oude ankers gehandhaafd.

Het onderste deel van de gevel bestaat uit drie bouwlagen, afgesloten door een rechte zandstenen (vlakke) band met een geprofileerde waterlijst. Op één van de blokken is een steenhouwersmerk zichtbaar.

Het metselwerk op de begane grond is voor een belangrijk deel vernieuwd bij de restauratie van 1986. Origineel werk is alleen links van de linker deur te zien, namelijk het gedeelte waar twee neggen van zandstenen blokken zichtbaar zijn. Op de begane grond bevinden zich twee deuren, respectievelijk voor de winkel (links) en voor het trappenhuis van de woningen (rechts). De achterdeur van de winkel heeft een houten latei met de tekst 'Flessch...'. Deze schildering moet kort na 1900 zijn aangebracht. De linker negge van deze deur is uitgevoerd in zandsteenblokken. Deze negge is niet origineel, aangezien even links daarvan een tweede negge van zandsteenblokken te zien is. Het huidige deurkozijn en de beide deuren stammen uit de late 20ste eeuw (1986?). Midden boven deze deur is een gevelsteen ingemetseld, vermoedelijk een onderdeel van een brede geprofileerde lijst. De herkomst van de steen is enigszins onduidelijk. Afgebeeld is een cartouche met het jaartal 1557, opgehouden door twee engeltjes. De toegang tot het trappenhuis van de woningen stamt uit 1986, inclusief de luifel. Op oude foto's is hier ook een deur zichtbaar. Boven deze deur is een restant van een ontlastingsboog zichtbaar, behorend bij een verdwenen deur of venster. Deze ontlastingsboog is voorzien van zandstenen blokken.

De eerste verdieping is heringedeeld in 1986, waarbij men zich heeft laten leiden door de bouwsporen van de originele gevelopeningen. De latere toevoegingen zijn verwijderd of vervangen. De twee tweelichtvensters sluiten in breedte aan op de originele segmentboogvormige ontlastingsbogen op dit niveau. Deze ontlastingsbogen bestaan uit baksteen en blokken zandsteen. Bij het rechter venster waren ook restanten van een zandstenen latei en onderdorpel bewaard gebleven, ter plaatse van de een smal venstertje uit de 19de eeuw. De brede deur in het midden is dichtgemetseld. Volgens een foto uit circa 1900 bevond zich hier een zwaar deurkozijn met hijsdeuren (19de eeuw?).

De tweede verdieping bevat een hijsdeur, geflankeerd door twee kloostervensters. Deze beide gevelopeningen behoren tot de oorspronkelijke opzet, maar vertonen wel herstellingen en vernieuwingen. De vensters bezaten aanvankelijk zandstenen onderdorpels, kalven en lateien. In de bakstenen neggen zijn luikspinningen en zandstenen duimblokken zichtbaar. In het linker venster is de latei vervangen in hout. Het kalf en de latei van het rechter venster zijn vernieuwd (in zandsteen) bij de restauratie van 1986. De ramen zijn nieuw aangebracht in 1986. De hijsdeur heeft een houten latei. De baksteen neggen zijn voorzien van steensponningen. De duim- en grendelblokken zijn uitgevoerd in zandsteen.

² Gemeente Groningen, *Gerestaureerd Groningen, restauratie en rehabilitatie van historisch waardevolle gebouwen in de binnenstad van Groningen 1975-1985*, Groningen 1986 (pag. 40 en 41).

De geveltop stamt uit 1986. De indeling is gebaseerd op de karakteristiek van een pakhuis, waarbij op het niveau van de zolder en vliering hijsdeuren zijn aangebracht. Achter deze hijsdeuren zijn Franse balkons herkenbaar. De zoldervensters zijn gestileerde kopieën van de vensters op de tweede verdieping. De vliering wordt verlicht door twee kleine venstertjes. Het grote trijshuis in de geveltop is in 1986 vervangen door een eenvoudiger hijsbalk.

De westgevel is een hoge topgevel, waarvan het onderste deel schuil gaat achter een aanbouw van Herestraat 54. Bij de brand in 1985 is de geveltop verloren gegaan. Het gespaard gebleven metselwerk is uitgevoerd in schoon metselwerk³ (wit geschilderd), het vernieuwde metselwerk is voorzien van een gepleisterde en wit geschilderde afwerking. Ondanks vernieuwing van de balklagen heeft men oude ankers gehandhaafd.

In het metselwerk zijn bouwsporen te zien van oude gevelopeningen, die niet meer aansluiten op de huidige verdiepingshoogten. Aan de rechterzijde zijn twee pakhuisniveaus herkenbaar ter plaatse van de huidige vensters. De sporen wijzen op bakstenen vensters met zandstenen lateien (en onderdorpels?), waarboven flauw gebogen ontlastingsbogen met aanzet- en middenblokken van zandsteen. De huidige vensters en balkondeuren stammen uit 1986. Ook het Franse balkon en de vensters in de geveltop zijn aangebracht bij de restauratie.

De zuidelijke langsegevel was zichtbaar is een smalle ozendrup. De gevel is geheel authentiek, vermoedelijk 16de- of 17de-eeuws.

plattegronden per bouwlaag

Het pand bevat sinds 1986 winkelruimten (voor Herestraat 54) en studentenhuisvesting. Bij de renovatie zijn de balklagen, kap, indeling en interieur-afwerking geheel vernieuwd. Er is geen aanwijzing voor behoud van oudere elementen. Ook zijn alle vensters en ramen vervangen.

WAARDESTELLING

Het pand heeft hoge monumentwaarden als wezenlijk element in de verkaveling van het gebied tussen de Herestraat en Gelkingestraat. Het gebouw staat op het perceel van Herestraat 54, maar wordt vanouds ontsloten door een brede gang vanaf de Gelkingestraat. De herkenbare (oorspronkelijke) functie van pakhuis onderstreept het belang van deze brede gang.

De bouwmassa heeft hoge monumentwaarden vanwege de herkenbare hoofdopzet als pakhuis. De gevels hebben hoge monumentwaarden vanwege de ouderdom van het metselwerk, inclusief de sporen van de oorspronkelijke vensters en deuren. De balklagen, kapconstructie, indeling en interieur-afwerking hebben indifferente monumentwaarden.

AANBEVELINGEN

Geen.

³ Het baksteenformaat bedraagt: 28½-30½ x 14½-15 x 7½-8 cm, de tienlagenmaat: 88½ cm

Bijlage: Uittreksel uit het bouwdoossier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen

Adres : Herestraat 54
Kadastraal nummer : H 3207 / H 3208
Bouwdoosnummer : B 8604
D.I.V. bezoek : 15-11-2000

1918

J.Th. Sluiter bewoner. De gemeente verstuurd een aanschrijven: De schoorsteen heeft geen brandvrije ondersteuning. Dit dient binnen 14 dagen verholpen te zijn. Aan het aanschrijven wordt gevolg gegeven.

1927

Het pand bestaat uit een benedenwoning met winkel en een bovenwoning. Er wordt een vergunning verleend voor een gedeeltelijke vernieuwing van het pand bestaande uit het gedeeltelijk afbreken en herbouwen van het voorgebouw in aansluiting met het bestaande achtergebouw ter verkrijging van een winkel met woning op de begane grond en woonruimte op de eerste, tweede en derde verdieping. Er volgt een aansluiting op het gemeentelijk riool en er komt een vergunning voor reclame op de voorgevel. Het werk wordt in 1927 voltooid.

1946

De firma Chr. Niekus (Vismarkt 2, detaillist in manufacturen, slaapkamermeubels e.d.) krijgt een vergunning om de bestaande indeling van de begane grond te wijzigen en her te bestemmen voor winkelruimte met enige kleine dienstruimten. De winkel wordt vergroot en de binnenplaats bebouwd. De bouwkosten bedragen f5000,- en de architect is H.J. van Wissen uit Groningen.

N.B.: De oorspronkelijke vestiging van de firma Niekus aan het Akerkhof 7 / Stoeldraaiersstraat 4 is door oorlogsgeweld vernield. Herestraat 54 wordt door de gemeente aan de firma toegewezen ter uitoefening van de winkel.

Bovenstaande aanvraag wordt in hetzelfde jaar nog gewijzigd: de eerste verdieping moet verkoopruimte worden met kantoor in plaats van woonruimte. Men wil de lichtkap boven de trappen omhoog brengen tot aan de tweede verdieping en het portiek vergroten met etalages. Daarnaast voorziet het gewijzigde plan in het naar het achter gelegen pakhuis verplaatsen van de toiletruimte en de ketelruimte. De meerkosten bedragen f7500,-. De vergunning wordt verleend, maar de indeling van de eerste verdieping wordt al uitgedroefd voor de vergunning verstrekking hetgeen maatregelen van gemeentezijde tot gevolg heeft. Het achtergedeelte van het gebouw blijkt bouwvallig te zijn. De werkzaamheden worden in 1947 voltooid.

1948

Er wordt een bouwaanvraag ingediend voor het wijzigen van de indeling van de begane grond en het maken van een aanbouwtje ter hoogte van de eerste verdieping ter verbinding van het voorste met het achterste gedeelte van het gebouw. Daarnaast wil men de houten vloer vervangen ter hoogte van de eerste verdieping door een vloer van gewapend beton. De vergunning wordt geweigerd.

1958

Er wordt een vergunning verleend aan Rottinghuis b.v. (textiel, Grote Markt 51) voor het veranderen van de winkelpui (het maken van een portiek met daarin etalagekasten). De architect is H.J. van Wissen.

Daarnaast wordt een vergunning verstrekt voor neonreclame.

1959

Er wordt een vergunning verleend aan House of England: het wijzigen van de indeling, het veranderen van de voorgevel met portiek, het maken van een kelder ten behoeve van centrale verwarming, het verbreden en verhogen van het achterste gedeelte van het voorgebouw waardoor de

aldaar aanwezige wand zal komen te vervallen en het vervangen van twee raamkozijnen in de achtergevel van het voorgebouw door een groot raamkozijn. De bouwkosten bedragen f82.275,-

1960

Er wordt een vergunning verleend voor het wijzigen van de plattegrond van de eerste en tweede verdieping als aanvulling op de vergunning uit 1959. Het geprojecteerde trappenhuis komt te vervallen en de toegang tot de bovenwoning mag vanuit de winkel gemaakt worden. De architect is B.J. van Klarwater uit Baarn. Daarnaast worden vergunningen verstrekt voor stookolie opslag en lichtreclame.

1961

Er wordt een vergunning verstrekt voor lichtreclame.

1964

Er wordt een vergunning verleend voor het wijzigen van de etalages. De architect is Ph.L.H. Otto uit Hilversum.

1976

Drogisterij ETOS betreft het pand (onderdeel van AHOLD). Er wordt een vergunning verleend voor het veranderen van de winkel. De bouwkosten bedragen f30,.000

1981

Er wordt een vergunning verleend voor het veranderen en vergroten van de winkel. De bouwkosten bedragen f20.000 en het werk wordt in 1982 voltooid.

1986

Er wordt een splitsing doorgevoerd in het pand. De Stichting Studenten Huisvesting krijgt een vergunning voor het maken van wooneenheden.